

e-ISSN 3060-5059

DOI: 10.67227

IJTIMOYIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNAL

Scientific and Innovative Research in
Social and Humanitarian Studies

Vol. 3 • Issue 9

2026

Founded in 2024

publishscience.uz

publish_science_journal@mail.ru

PEER REVIEWED • OPEN ACCESS

G'ARB VA SHARQ ADABIYOTIDA TUN OBRAZINING EKZISTENSIAL RAMZ SIFATIDAGI BADIY TALQINI

Yusupov O'ktam Abdumurodovich

Surxondaryo viloyati Qiziriq tumanidagi 11-sonli umumiy o'rta ta'lim maktabi, o'qituvchi.
e-mail: uktamabdumurodovich@gmail.com ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-3902-2442>

Annotatsiya.

Mazkur maqolada G'arb va Sharq adabiyotida tun obrazining ekzistensial ramz sifatidagi badiiy talqini qiyosiy-tipologik yondashuv asosida tadqiq etiladi. Tun obrazining oddiy xronologik vaqt yoki peyzaj unsuri doirasidan chiqib, insonning ichki kechinmalari, yolg'izlik, hijron, o'lim, abadiyat, begonalashuv, ruhiy izlanish va o'zlikni anglash kabi fundamental ekzistensial holatlarni ifodalovchi murakkab poetik kategoriya sifatidagi xususiyatlari ochib beriladi. Tadqiqotda G'arb adabiyotidan Novalis va Emily Brontë ijodi, Sharq adabiyotidan esa Hofiz Sheroziy va Nimo Yushij asarlari tahlil qilinadi. Qiyosiy tahlil natijasida G'arb romantik va modern poetikasida tunning ko'proq o'lim, transsendensiya, individual yolg'izlik va mavjudlik noaniqligi bilan bog'lanishi, Sharq mumtoz va zamonaviy adabiyotida esa hijron, visol, ruhiy mushohada, ma'naviy izlanish va ijtimoiy-ekzistensial begonalashuv bilan uyg'unlashishi aniqlanadi. Shuningdek, tun va tong, zulmat va yorug'lik kabi poetik oppozitsiyalarning turli adabiy-madaniy an'analardagi semantik funksiyalari yoritiladi. Tadqiqot tun obrazining G'arb va Sharq adabiy tafakkurini bog'lovchi universal ekzistensial ramz ekanini asoslaydi.

Kalit so'zlar: tun obrazi, ekzistensial ramz, G'arb adabiyoti, Sharq adabiyoti, qiyosiy-tipologik tahlil, yolg'izlik, hijron, o'lim, abadiyat, begonalashuv, transsendensiya, poetik obraz.

ХУДОЖЕСТВЕННАЯ ИНТЕРПРЕТАЦИЯ ОБРАЗА НОЧИ КАК ЭКЗИСТЕНЦИАЛЬНОГО СИМВОЛА В ЗАПАДНОЙ И ВОСТОЧНОЙ ЛИТЕРАТУРЕ

Юсупов Уктам Абдумуродович

Общеобразовательная школа № 11 Кизирикского района Сурхандарьинской области, учитель.

Аннотация.

В статье на основе сравнительно-типологического подхода исследуется художественная интерпретация образа ночи как экзистенциального символа в западной и восточной литературе. Раскрываются особенности образа ночи как сложной поэтической категории, выходящей за рамки обычного хронологического времени или элемента пейзажа и выражающей такие фундаментальные экзистенциальные состояния, как внутренние переживания человека, одиночество, разлука, смерть, вечность, отчуждение, духовный поиск и самопознание. В исследовании анализируется творчество Новалиса и Эмили Бронте как представителей западной литературы, а также произведения Хафиза Ширази и Нимы Юшиджа как представителей восточной литературы. Сравнительный анализ показывает, что в западной романтической и модернистской поэтике ночь преимущественно связана со смертью, трансценденцией, индивидуальным одиночеством и неопределённостью существования, тогда как в классической и современной восточной литературе она соотносится с разлукой, воссоединением, духовным созерцанием, нравственно-духовным поиском и социально-экзистенциальным отчуждением. Кроме того, освещаются семантические функции таких поэтических оппозиций, как ночь и рассвет, тьма и свет, в различных литературно-культурных традициях. Исследование обосновывает универсальный характер образа ночи как экзистенциального символа, связывающего западную и восточную литературную мысль.

Ключевые слова: образ ночи, экзистенциальный символ, западная литература, восточная литература, сравнительно-типологический анализ, одиночество, разлука, смерть, вечность, отчуждение, трансценденция, поэтический образ.

ARTISTIC INTERPRETATION OF THE IMAGE OF NIGHT AS AN EXISTENTIAL SYMBOL IN WESTERN AND EASTERN LITERATURE

Yusupov O'ktam Abdumurodovich

General Education School No. 11, Qiziriq District, Surkhandarya Region, Teacher.

Abstract.

This article examines the artistic interpretation of the image of night as an existential symbol in Western and Eastern literature from a comparative-typological perspective. It explores the characteristics of night as a complex poetic category that extends beyond its conventional function as chronological time or a landscape element and expresses fundamental existential states such as inner experience, loneliness, separation, death, eternity, alienation, spiritual quest, and self-awareness. The study analyzes the works of Novalis and Emily Brontë as representatives of Western literature and those of Hafez Shirazi and Nima Yushij as representatives of Eastern literature. The comparative analysis demonstrates that in Western Romantic and modernist poetics, night is predominantly associated with death, transcendence, individual loneliness, and existential uncertainty, whereas in classical and modern Eastern literature it is more closely connected with separation, reunion, spiritual contemplation, spiritual quest, and socio-existential alienation. The article also examines the semantic functions of poetic oppositions such as night and dawn, darkness and light, across different literary and cultural traditions. The study substantiates the universal nature of the image of night as an existential symbol linking Western and Eastern literary thought.

Keywords: image of night, existential symbol, Western literature, Eastern literature, comparative-typological analysis, loneliness, separation, death, eternity, alienation, transcendence, poetic image.

Kirish. Badiiy adabiyotda tabiat hodisalari, makon va vaqt unsurlari inson ruhiyati, tafakkuri hamda borliqni anglash jarayonini ifodalovchi muhim poetik vositalardan biri hisoblanadi. Shunday universal badiiy obrazlardan biri — tun obrazidir. Tun qadimdan turli xalqlar adabiy tafakkurida sir, sukunat, yolg'izlik, qo'rquv, iztirob, ruhiy uyg'onish, tafakkur, o'lim va abadiyat kabi tushunchalar bilan semantik jihatdan bog'lanib kelgan. Shu sababli tun obrazi faqat sutkaning ma'lum vaqtini ifodalovchi tabiiy hodisa emas, balki inson mavjudligining murakkab va ziddiyatli holatlarini badiiy ifodalash imkonini beruvchi ko'p qatlamli ramziy birlik sifatida namoyon bo'ladi.

G'arb va Sharq adabiy an'analari tun obrazining poetik talqini turli tarixiy, diniy-falsafiy va estetik qarashlar ta'sirida shakllangan. Sharq adabiyotida tun ko'pincha hijron, visol kutish, ishqiy iztirob, ruhiy poklanish, ilohiy haqiqatni anglash va ichki mushohada bilan bog'liq holda tasvirlanadi. Mumtoz Sharq she'riyatida tun oshiqning ma'shuqadan ayriliq holatini kuchaytiruvchi makon-zamon vositasi bo'lish bilan birga, inson qalbining o'z-o'zi bilan muloqotga kirishadigan alohida ruhiy fazosi sifatida ham talqin etiladi. Bunday asarlarda tunning qorong'ili ko'pincha ma'naviy izlanish, sabr, sog'inch va haqiqat sari intilish bilan uyg'unlashadi.

G'arb adabiyotida esa tun obrazining semantik doirasi romantizm, modernizm va ekzistensialistik tafakkur taraqqiyoti jarayonida yanada murakkablashgan. U yolg'izlik, begonalashuv, xavotir, insonning cheklanganligi, hayotning ma'nosi va o'lim muqarrarliligi bilan bog'liq ruhiy holatlarni ifodalovchi kuchli badiiy ramzga aylangan. Ayniqsa, XIX–XX asr G'arb adabiyotida tun ko'pincha qahramonning tashqi olamdan uzilib, o'z ichki "meni" bilan yuzlashadigan, mavjudlik mohiyati haqida fikr yuritadigan psixologik makon sifatida namoyon bo'ladi. Bunda tashqi zulmat inson qalbidagi noaniqlik, qo'rquv va ma'naviy inqirozning metaforik ifodasiga aylanishi kuzatiladi.

Tun obrazini ekzistensial nuqtayi nazardan o'rganish mazkur ramzning insonning mavjudlik tajribasi bilan bog'liq semantik qatlamlarini aniqlash imkonini beradi. Ekzistensial tafakkur markazida insonning o'z borlig'ini anglashga urinishi, yolg'izlik, tanlov, erkinlik, mas'uliyat, qo'rquv, o'lim va hayot ma'nosi kabi masalalar turadi. Badiiy matnda tun ana shu kechinmalar yuzaga chiqadigan va qahramonning ichki dunyosi yanada teran ochiladigan o'ziga xos poetik vaziyatni hosil qiladi. Shu jihatdan qaralganda, tun obrazi makon yoki vaqt kategoriyasidan tashqariga chiqib, ontologik va psixologik mazmun kasb etadi.

G'arb va Sharq adabiyotida tun obrazining qiyosiy tadqiqi ikki adabiy-madaniy an'ana umumi va farqli badiiy tafakkur xususiyatlarini aniqlashga xizmat qiladi. Har ikki adabiy makonda tun insonning tashqi dunyodan vaqtincha ajralib, o'z qalbi, xotiralari, qo'rquvlari va umidlari bilan yolg'iz qolish holatini kuchaytiradi. Biroq uning mazmunini yo'nalishi muayyan madaniy-falsafiy dunyoqarashga ko'ra turlicha namoyon bo'ladi: Sharq adabiy tafakkurida tun ko'proq ma'naviy izlanish va ruhiy yuksalish sari olib boruvchi holat sifatida talqin etilsa, G'arb adabiyotining ayrim yo'nalishlarida u mavjudlikning absurdligi, begonalashuv va insonning ontologik yolg'izligini aks ettiruvchi ramz darajasiga ko'tariladi.

Mazkur tadqiqotning dolzarbligi tun obrazini alohida poetik detal sifatida emas, balki insonning ekzistensial tajribasini mujassamlashtiruvchi universal ramziy model sifatida qiyosiy o'rganish zarurati bilan belgilanadi. G'arb va Sharq adabiy matnlaridagi tun obrazining semantik, psixologik va falsafiy funksiyalarini taqqoslash orqali insonning borliq, hayot, o'lim, yolg'izlik va ruhiy o'zlik haqidagi qarashlarining badiiy ifoda shakllarini chuqurroq ochib berish mumkin.

Tadqiqotning maqsadi G'arb va Sharq adabiyoti namunalari tun obrazining ekzistensial ramz sifatidagi badiiy talqinini aniqlash, uning poetik-semantik xususiyatlari, ruhiy-psixologik funksiyalari hamda turli madaniy an'analardagi mushtarak va farqli jihatlarini qiyosiy tahlil qilishdan iborat.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

G'arb va Sharq adabiyotida tun obrazining badiiy talqini masalasi adabiyotshunoslikda romantizm poetikasi, ramzshunoslik, tasavvufiy tafakkur, psixologik poetika hamda ekzistensial muammolar bilan aloqador holda o'rganilgan. Mavjud tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, tun badiiy matnda oddiy xronologik vaqt ko'rsatkichi sifatida emas, balki

insonning ichki dunyosi, o'zlikni anglash, yolg'izlik, o'lim, hijron va transsendent borliq bilan munosabatini ifodalovchi murakkab semantik obraz sifatida shakllanadi.

G'arb romantik tafakkurida tun obrazining mazmunini o'rganishda Jingjing Zhaoning Emily Brontë va Novalis ijodini qiyosiy tahlil qilgan tadqiqoti alohida ahamiyatga ega. Tadqiqotchi Novalisning Hymns to the Night asari va Emily Brontëning nasriy hamda lirik merosida "night" obrazining "dream", "vision", "slumber" va "death" tushunchalari bilan yaxlit semantik maydon hosil qilishini ko'rsatadi [1]. Zhao talqinida tun kundalik empirik voqelikdan chekinish emas, balki inson subyektivligi chuqurlashadigan, ong va xotira chegaralari o'zgaradigan poetik makon sifatida namoyon bo'ladi.

Novalis poetikasining falsafiy asoslarini tadqiq qilgan James D. Reid esa Hymns to the Nightni shoirning falsafadan mistik she'riyatga oddiy "o'tishi" sifatida talqin qilishni yetarli deb hisoblamaydi. Uning fikricha, Novalisning avvalgi falsafiy izlanishlarida mavjud bo'lgan aql, erkinlik, muhabbat va borliqning "berilganligi" haqidagi qarashlar aynan Hymns to the Nightda poetik shaklda yanada to'liq namoyon bo'ladi [2].

François Brunet Théodore de Banville she'riyatidagi tun obrazlarini tekshirib, tungi osmon bu ijodda doimo o'lim yoki ko'rlik metaforasi vazifasini bajarmasligini, aksincha, ko'p hollarda yorug'lik manbai sifatida talqin qilinishini qayd etadi [3]. Bu holat G'arb adabiyotida "tun = zulmat = o'lim" shaklidagi bir yoqlama semantik formulani qo'llash mumkin emasligini ko'rsatadi.

Sharq, xususan, fors-tojik mumtoz adabiyotidagi ramziy tizimni o'rganishda Annemarie Schimmel tadqiqotlari muhim nazariy asos yaratadi. Uning A Two-Colored Brocade: The Imagery of Persian Poetry asarida fors she'riyatining tabiat, osmon, yulduzlar, ranglar, gullar, qushlar va kundalik hayot unsurlarini murakkab ramziy tizimga aylantirishi ko'rsatilgan [4]. Shu sababli tun obrazini oy, yulduz, sham, tong, yorug'lik, hijron va visol kabi obrazlardan ajratgan holda tahlil qilish uning poetik mazmunini to'liq ochib bermaydi.

Schimmelning tasavvufiy she'riyatga bag'ishlangan tadqiqotlarida fors va turkiy lirikaning bir qator obrazlari dunyoviy va ilohiy ma'nolarni bir vaqtning o'zida tashish xususiyatiga ega ekanligi ko'rsatiladi [5]. Xususan, oshiq va ma'shuq, gul va bulbul, hijron va visol kabi juftliklar insoniy muhabbat doirasidan chiqib, ruhning ilohiy manbaga intilishi bilan bog'liq ma'nolarni ham ifodalaydi.

Julie Scott Meisami fors mumtoz she'riyatidagi tabiat obrazlarining funksiyalarini Nizomiy, Rumi va Hofiz asarlari misolida tadqiq qilib, tabiat tasviri poetik bezak vazifasi bilangina cheklanmasligini ko'rsatadi [6]. Uning tadqiqotida tabiat manzarasi insoniy va ruhiy tajribaning ramziy modeli sifatida qaraladi.

Meisaming arab va fors lirikasining strukturaviy-semantik tuzilishiga bag'ishlangan tadqiqoti ham mazkur masala uchun metodologik ahamiyat kasb etadi. Muallif metafora va obrazlar she'rning alohida bezak unsurlari emasligini, ular strukturaviy va semantik jihatdan butun matnning yaxlit mazmunini shakllantirishda qatnashishini ko'rsatadi [7].

Sharq poetik an'anasidagi tun obrazining tarixiy semantikasi zamonaviy fors she'riyati tadqiqotlarida ham aniqlanadi. Encyclopaedia Iranica'da Nimo Yushij poetikasiga bag'ishlangan tadqiqotda klassik fors she'riyatida tunning asosiy funksiyalaridan biri yor bilan visolga yetisha olmayotgan oshiqning yolg'iz sog'inchi bilan bog'liq ekani qayd etiladi [8]. Nimo Yushij esa ana shu an'anaviy obrazni yangi davr ruhiyatiga moslashtiradi.

Xuddi shunday tendensiya zamonaviy Eron diasporasi she'riyatida ham kuzatiladi. Mānā Āqāyī ijodiga bag'ishlangan tadqiqotda uning "Āvārah-i shab" asarida tun surgun, vatandan ayrilish va ichki begonalashuv tajribasi bilan qo'shib ketishi ta'kidlanadi [9].

Mavjud tadqiqotlarni umumlashtirish natijasida ikki muhim tendensiyaning ajratish mumkin. Birinchidan, G'arb romantik adabiyotida tun insonning kundalik olam chegaralaridan chiqishi, o'lim, tush, xotira, yolg'izlik va transsendensiya bilan yuzlashuvi bilan bog'liq. Ikkinchidan, Sharq mumtoz adabiyotida tun avvalo hijron, kutish, ishq va ruhiy mushohada kontekstida shakllangan bo'lsa-da, zamonaviy adabiyotda uning semantik doirasi yolg'izlik, ijtimoiy zulmat, begonalashuv, surgun va mavjudlikning ma'nosini izlash kabi muammolar hisobiga kengaygan.

Shu bilan birga, o'rganilgan ilmiy adabiyotlarda G'arb va Sharq matnlaridagi tun obrazini aynan ekzistensial ramz sifatida yagona qiyosiy model asosida tekshirish nisbatan kam uchraydi. Shu sababli tunning "yolg'izlik – hijron", "o'lim – abadiyat", "zulmat – ma'rifat", "begonalashuv – ruhiy yaqinlashuv" kabi binar semantik tuzilmalarini G'arb va Sharq adabiy tafakkuri doirasida qiyosiy o'rganish mazkur tadqiqotning ilmiy yo'nalishini belgilaydi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqotda qiyosiy-tipologik tahlil metodidan foydalanildi. Ushbu metod G'arb va Sharq adabiyotida tun obrazining badiiy-estetik hamda ekzistensial mazmunini o'zaro qiyoslash, ularning mushtarak va farqli jihatlarini aniqlash imkonini beradi. Tadqiqot materiali sifatida G'arb romantik va modern adabiyoti hamda Sharq mumtoz va zamonaviy she'riyatida tun obrazi faol qo'llangan badiiy matnlar tanlandi. Tahlil jarayonida tun obrazi bilan semantik jihatdan bog'liq bo'lgan yolg'izlik, hijron, qo'rquv, o'lim, abadiyat, begonalashuv, ruhiy izlanish va ma'rifat kabi ekzistensial kategoriyalarga alohida e'tibor qaratildi. Har bir matnda tun obrazining syujetdagi o'rni, qahramon ruhiy holatini ochishdagi funksiyasi, ramziy-semantik mazmuni hamda boshqa poetik obrazlar — oy, yulduz, tong, zulmat, yorug'lik, sukut va uyqu bilan munosabati tahlil qilindi. Qiyoslash natijasida Sharq adabiyotida tunning ko'proq hijron, ruhiy mushohada va ma'naviy izlanish bilan, G'arb adabiyotida esa yolg'izlik, begonalashuv, o'lim va inson mavjudligining noaniqligi bilan bog'liq talqinlari aniqlash mezonini sifatida belgilandi. Mazkur metodologik yondashuv tun obrazini oddiy tabiat tasviri emas, balki insonning borliq haqidagi ichki kechinmalarini aks ettiruvchi universal ekzistensial ramz sifatida tadqiq etishga xizmat qiladi.

TAHLIL VA NATIJALAR

1. Novalis poetikasida tun: o'limdan abadiyatga o'tish ramzi

Nemis romantizmining yirik vakili Novalisning *Hymns to the Night* asarida tun an'anaviy "zulmat" semantikasidan keskin uzoqlashadi. Asar dastlab yorug'likning hayotbaxsh kuchini tasvirlash bilan boshlanadi, biroq lirik subyekt keyinchalik nigohini "muqaddas, ifodalab bo'lmaz, sirli tun" tomon buradi. Aynan shu semantik burilish muhim: kunduz tashqi olamni ko'rishga imkon bersa, tun insonning ichki va metafizik olamiga kirish imkonini beradi. Novalis uchun tun qorong'ilikning o'zi emas, balki ko'rinadigan borliq chegarasidan tashqaridagi haqiqat sari yo'l vazifasini bajaradi. Asarda o'lim ham tun bilan uzviy bog'lanadi. "Tun – o'lim – uyqu – abadiyat" zanjiri shakllanadi. Bu poetik modelda insonning o'lim oldidagi qo'rquvi emas, balki mavjudlikning chegaralangan shaklidan ozod bo'lish istagi ustun turadi.

2. Emily Brontëda tun: individual erkinlik va ruhiy uyg'unlik makoni

Emily Brontëning "Stars" she'rida ham tunning an'anaviy salbiy semantikasi buziladi. She'rda tun va yulduzlar lirik qahramon uchun tinchlik, ruhiy erkinlik va borliq bilan yaxlitlik hissinini beradi. "Thought followed thought, star followed star" parallel konstruksiyasi tashqi kosmik harakat bilan inson tafakkuri o'rtasidagi muvofiqlikni kuchaytiradi. Shu tariqa tun insonni tashqi dunyodan uzib qo'ymaydi; aksincha, uni katta kosmik butunlikning bir qismi sifatida his qilishiga imkon beradi. She'rda tongning kelishi aynan shu ruhiy uyg'unlikni buzadi. Natijada odatiy "yorug'lik – hayot", "zulmat – qo'rquv" formulasi teskarilanaadi.

3. Hofiz she'riyatida tun: hijron bilan visol sari ruhiy harakat

Sharq mumtoz she'riyatida tunning eng muhim semantik qatlamlaridan biri hijron va visol munosabati bilan bog'liq. Hofizning 251-g'azali bunga aniq misol bo'la oladi. G'azal "Shab-e vasl ast..." — "Bu visol tunidir" mazmunidagi misra bilan boshlanadi va unda tun uzoq davom etgan hijronning tugashi hamda tongga qadar davom etuvchi ruhiy osoyishtalik holati bilan bog'lanadi. G'azalda "tun – visol – tong" uchligi shakllanadi. Bu misolda tun G'arb adabiyotining ayrim namunalariidagi yolg'izlik makonidan farqli ravishda ayriliqni yengib o'tish bosqichi sifatida namoyon bo'ladi. "Hijron → tun → visol → tong" ketma-ketligi insonning iztirobdan ruhiy to'liqlikka o'tishini ko'rsatadi.

4. Nimo Yushijda tun: individual hijron bilan ijtimoiy-ekzistensial yolg'izlikka

Nimo Yushij ijodida tun obrazining semantikasi keskin yangilanaadi. Uning "Ey shab" she'rida lirik qahramon o'zini "qorong'i tun zindoni"da qolgan inson sifatida his qiladi. U tun bo'yi karvon qo'ng'irog'ining ovozi kutadi. Karvon ovozi tashqi dunyo bilan aloqa, harakat va qutulish imkoniyatini anglatza, qorong'i tun uning qarama-qarshisi — turg'unlik, yopiq makon va yolg'izlikni anglatadi. Shu jihatdan "tun – zindon – kutish – uzoqdagi ovoz" semantik tizimi ekzistensial begonalashuv modelini yuzaga keltiradi. Nimoning "Mahtab" va "Hast shab" she'rlarida esa tun shoirning zamonning qorong'i va noaniq holati haqida mushohada yuritadigan makoniga aylanadi.

5. G'arb va Sharq badiiy modellarining qiyosiy natijalari

O'rganilgan misollar tun obrazining G'arb va Sharq adabiyotida mutlaq ravishda qarama-qarshi talqin qilinmasligini ko'rsatdi. Har ikki an'anada tun insonning ichki dunyosini faollashtiruvchi vaqt sifatida namoyon bo'ladi. Novalis tunda o'lim va abadiyat haqida fikr yuritza, Brontë qahramoni yulduzlar ostida o'zini kosmik butunlikning bir qismi sifatida his qiladi; Hofiz qahramoni hijron va visol chegarasini kechiradi; Nimo qahramoni esa yolg'izlik va zamonning noaniqligi bilan yuzlashadi. Tun va tong oppozitsiyasi har ikki an'anada mavjud bo'lsa-da, uning funksiyasi bir xil emas. Hofizda tong hijronning tugashi va umidni anglatza, Brontëda aynan tong ruhiy osoyishtalikning buzilishiga sabab bo'ladi.

TADQIQOT NATIJALARI

1. Tun obrazi G'arb va Sharq adabiyotida oddiy peyzaj yoki vaqt belgisi emas, balki insonning mavjudlik tajribasini ochuvchi ekzistensial poetik makon vazifasini bajaradi.
2. G'arb romantik adabiyotida, xususan, Novalis poetikasida tunning yetakchi semantikasi o'lim, transsendensiya va abadiyat bilan bog'langan bo'lsa, Emily Brontë ijodida u individual erkinlik, tafakkur va kosmik yaxlitlik ma'nolarini hosil qiladi.
3. Sharq mumtoz she'riyatida tunning markaziy modeli hijron – kutish – visol – tong semantik zanjiri orqali shakllanadi. Hofiz g'azaliyoti buning yaqqol namunasidir.
4. Zamonaviy Sharq she'riyatida Nimo Yushij an'anaviy hijron tunini yolg'izlik, begonalashuv, ijtimoiy zulmat va mavjudlik noaniqligini ifodalovchi zamonaviy ramzga aylantiradi.
5. Tun va yorug'lik munosabati har ikki adabiy an'anada qat'iy "salbiy – ijobiy" oppozitsiyaga bo'ysunmaydi.
6. Eng muhim qiyosiy natija shundaki, G'arb va Sharq poetikasida tunning mazmuni turli madaniy kodlar orqali ifodalansa ham, uning tub ekzistensial funksiyasi mushtarakdir: tun insonni tashqi olamdan vaqtincha ajratib, uni o'z "meni", hayotning ma'nosi, yolg'izlik, sevgi, o'lim yoki abadiyat masalasi bilan yuzlashtiradi.

XULOSA

G'arb va Sharq adabiyotida tun obrazining qiyosiy tahlili mazkur obrazning oddiy peyzaj detali yoki vaqt ko'rsatkichi emas, balki insonning ichki mavjudligi, ruhiy kechinmalari va borliq haqidagi falsafiy qarashlarini ifodalovchi ko'p qatlamli ekzistensial ramz ekanini ko'rsatdi. Tun obrazi har ikki adabiy an'anada insonning tashqi olamdan ma'lum darajada ajralib, o'z "meni", hayot mazmuni, yolg'izlik, o'lim, muhabbat, hijron va abadiyat kabi fundamental masalalar bilan yuzlashadigan badiiy makonni yuzaga keltiradi.

G'arb adabiyotida, xususan, Novalis ijodida tun o'lim va abadiyat o'rtasidagi ramziy chegara, kundalik mavjudlikdan transsendent borliq sari o'tish vositasi sifatida talqin qilinadi. Emily Brontë poetikasida esa tun ruhiy erkinlik, ichki osoyishtalik va insonning kosmik borliq bilan uyg'unligini ifodalovchi poetik makon vazifasini bajaradi.

Sharq mumtoz adabiyotida tun obrazi ko'proq hijron, kutish, visol, ruhiy mushohada va ma'naviy izlanish bilan bog'liq holda shakllangan. Hofiz she'riyatida tun oshiqning ichki kechinmalari, hijron azobi va visol umidi bilan uyg'unlashgan bo'lsa, zamonaviy Sharq she'riyatida, xususan, Nimo Yushij ijodida uning semantik doirasi kengayib,

yolg'izlik, begonalashuv, ijtimoiy zulmat va mavjudlikning noaniqligi kabi ekzistensial holatlarni ham qamrab oladi.

Tadqiqot natijalari tun obrazining G'arb va Sharq adabiy tafakkurida turli madaniy va falsafiy asoslarda shakllanganiga qaramay, ular o'rtasida muhim mushtaraklik mavjudligini ko'rsatdi. Har ikki an'anada tun inson ruhiyatining eng chuqur qatlamlarini ochish, kundalik borliq chegaralaridan tashqariga chiqish va inson mavjudligining mohiyatiga murojaat qilish imkonini beruvchi poetik vosita sifatida namoyon bo'ladi.

Shu asosda tun obrazini universal ekzistensial ramz sifatida baholash mumkin. Uning badiiy imkoniyati aynan turli davr va madaniyatlarda insonning o'z mavjudligini anglash ehtiyojini ifodalashida namoyon bo'ladi. Demak, tun obrazi G'arb va Sharq adabiy an'alarini o'zaro bog'lovchi, ayni paytda ularning milliy-estetik va falsafiy xususiyatlarini farqlash imkonini beruvchi muhim qiyosiy-poetik kategoriya hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Zhao J. Emily Brontë and German Romanticism: An Analysis of the Imagery of 'Night' in Emily Brontë's and Novalis's Writings // *Brontë Studies*. – 2019. – Vol. 44, No. 3. – P. 270–283. – DOI: [10.1080/14748932.2019.1606391](https://doi.org/10.1080/14748932.2019.1606391)
2. Reid J. D. Novalis's Philosophical Fictions: Love, Reason, and the Given from the Fichte-Studies to the Hymns to the Night // *European Journal of Philosophy*. – 2020. – Vol. 28, No. 3. – P. 703–722. – DOI: [10.1111/ejop.12516](https://doi.org/10.1111/ejop.12516)
3. Brunet F. Aspects de la Nuit dans L'œuvre Poétique de Théodore de Banville // *Dix-Neuf*. – 2010. – Vol. 14, No. 2. – P. 122–140. – DOI: [10.1179/147873110X12835202122442](https://doi.org/10.1179/147873110X12835202122442)
4. Schimmel A. *A Two-Colored Brocade: The Imagery of Persian Poetry*. – Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1992. – 558 p. – [Source](#)
5. Schimmel A. *Mystical Dimensions of Islam*. – Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1975. – [Source](#)
6. Meisami J. S. Allegorical Gardens in the Persian Poetic Tradition: Nezami, Rumi, Hafez // *International Journal of Middle East Studies*. – 1985. – Vol. 17, No. 2. – P. 229–260. – DOI: [10.1017/S0020743800029019](https://doi.org/10.1017/S0020743800029019)
7. Meisami J. S. *Structure and Meaning in Medieval Arabic and Persian Lyric Poetry: Orient Pearls*. – London: RoutledgeCurzon, 2003. – 528 p. – [Source](#)
8. Karimi-Hakkak A. Nimā Yušij II. Persian Poetry // *Encyclopaedia Iranica*. – [Source](#)
9. Mānā Āqāyī: The Poet of Ideas // *Encyclopaedia Iranica: Women Poets Iranica*. – [Source](#)